

Vəzir, Jysif

Cənnətin

kəbzi

<Heqajə>.

Baku 1927

Fai

34232

JYSIF VƏZİR

19307/240

CƏNNƏTİN KƏBZİ

(Heqajə)

.....

Fai 34232

AZƏRNƏ3R

Baqı — 1927

AZƏRNƏZR
Birinci mətbəədə
basıldı.

Bibliothek der
Deutschen
Morgenländischen
Gesellschaft.

I

Bazmakçı ysta Agabala Vejlabad zəhərində bez qizinin biri idi; saleh, salim mə'min allah bəndəsi bir zəxs idi. Bir adam jok idi qi, onyn sakkalına həsəd aparmasın. Dogrydan da, ysta Agabalanın sakkalı qəzəl sakkal idi; kara atlas parçası qibi, uzunun iqi tərəfini dytyb və qiç-qahlarına qetdiqcə ycları naziqlənib qəzəl bir syrətlə ky-laklarına japlızırdı. Heç qəs ysta Agabala qibi sakkal sak-laja bilməz idi: xalk həftədə bir dəfə xına kojsa idi, Ysta iqi-uç dəfə kojardı. Və nə hiqmət var idisə həmişə xına-nın ustundən uzunə koz japragı dözəjib birdən neçə saat jerindən tərpenməzdi.

Biqar olan vaktı, qərərdin Ysta özünə bir neçə də joldaz tapıb zəhərdən çələ „bazmak“ sejrinə qedir. Byra-da çybyklar çəqilib qeçmişlər jada qətirilirdi, və birdən biri dejirdi: „jadındadırmı ysta Agabala: bir dəfə bildirçin qəturub qetdiq xanın janına dəjuzdurməjə? Mənim bildirçinim byraklan qibi xanınqını kovdy. Rəhmətliq xanın gəzəbi, dytyb mənim bildirçinimin bogazını uzdu və dedi: „dyr byradan qet, birdə byralara bildirçin zad qətirsən sakkalının tuqlərini bir bir joldyraram“.

— Xa-xa-xa! ysta Agabala ondan sonra məndən bir kaçarak çıkdı qi, dahı birdə xanın uzununu qərmədim“.

Ysta Agabala bir az qulub dejirdi: „hej elə xejir bərəqət də o vaktlarda idi“!

Byndan sonra bir ajrılı bəzləjirdi:

— Rəhmətliq xanın mənən ərası çok qəq idi, (indi qəq olmasın!), zorxanada izləjəndə xan da biz ilə izlərdi. Paltarlarımızı təmam çıkardıb, adama bir fitə dytardıq və sonra on-on bez qirvənqə qələn acag milləri atıb dytardıq, ojnadardıq. Qunumuz elə zorxanada qeçərdi. A qizi onda ycyzlyk vaktlar idi; bir „Panabad ilə iqi qun quzəran eləməq olyrdy!.... Bir qun, xan mənə bakıb, dedi: „vallah, qarbalajıl sənən quləzəcəjəm“! Dedim: „xan bəzına dənüm, mən nə qarəjəm qi, sənən quləzəm; dedi: olmaz qi, olmaz.

Xulasə əlacım qəsildi, elə zorxanada dytyzdyk. Bir az çarplıza-çarplıza fırlanmışdı, vallah, xan qeri çəqilib, mənə bir elə jymryk ilizdirdi qi, japlızım dıvara, dahı bir saat əzumə qəlmədim“.

Belə-belə „bazmak sejiqləri“ az olmazdı. Birdən ittifaq duzurdu qi, ysta Agabala öz zejxi mollaları „Aga-Əli-Əsqər-aga“ ilə qəzməyə çıkardı. Və həmişə də „baza kovyrma“ ojyny ojnardılar; Ysta otyrardı və mollalardan birisi, kyrzagınlı açılıb, bir ycyny verirdi ona və bir ycyndən əzu dytyb, Ystanlı hucym edən mollalardan təpiq ilə muhafərə edərdi.

Heç ysta Agabalanın jadından bir hadisə çıkmazdı, bir dəfə jenə „baza kovyrma“ ojnajanda axynd Əli-Əsqər aga qerur, Kazı kısıla-kısıla istəjir ystanın janına qirsin (Əli-Əsqər aga ojynda çok mahirdir, Kazı min il „baza kovyrma“ ojnaja, agaja çatdırmaz). Xulasə Kazının kısıla-kısıla qəlməsinə Aga artık e'tina etmijib, bir az da iləri qəlməyə aman verir və sonra dənub bir təpiq vyryr, Kazı dijirlənib duzur çyxyra. Bynı fursət qerub, bir ajrı molla hucym etdiqdə koçak Əli-Əsqər-aga bynyn da hucymyny dəf edib, cavab verdiqdə, ajagı qeçir molların jakasına və biçaranın ləbbadəsi də iqi parça olyb, jerə duzur. Əli-Əsqər-aganın by rəzadəti ysta Agabalanın heç jadından çıkmazdı; byny Ysta nagıl edəndən sonra zadlık təbəssumu ilə dejirdi: „mazlallah Əli-Əsqər aga qibi, molla ola bilməz, onyn vəkarı, zəcaəti, qucu verqi qibi, bir zejdir“!...

Dejə bilərəm, ysta Agabala axynd Əli-Əsqər aganın dunjada hamıdan çok istəjirdi; bir qun olmazdı ony qerub əlindən əpməsir, əzunu də qərməsejdi Axyndyn evini qərərəq ziyarət edə idi, hər qah Axynd Ystanın və yzaklarının kətlinə əmr etsə idi, ysta Agabala Axyndyn jolynda yzaklarının və əzunun kanını çok xozhallıq ilə akıdardı.

Bir qun zəhərdə belə zajiələr dəjran edirdi qi, quja usylilər ilə zəjxilərin davası olacaq, by əhvalatı Ysta ezitdiqdə taxtapyzdan, babadan kalma qəhnə kılıncını endirib, kyjryk ilə pasını təmizləjib kojdy qunəzə. Ysta and içirdi qi, „bir iz uz verən qibi“, o pası kılınc ilə juz usyli bazı, çarılıb, jaralajacak.

II

Oryclykda zəjxlərin məscidində (Vejlabadda zejxi, usyli, qərimxanlı qimi neçə dini firkələr var və hərəsinin də

özünə məxsus məscidi mevcuddyr). Əli-Əsqər agaja pyl jıgılanda kabakca kırmızı dəstmalə buqulu mənberə tərəf bir zey qəndərilirdi, mənberin alt pilləsində dyran tələbə ony alıb, qəmali-mə'rifət ilə ony açardı və içindən bir parça cındıra bağlı pyl və iqi cut ə'la bazmak çıkardıb, kovzardı jykarı və yca səs ilə çığırardı: „ysta Agabala qarbalajı Çahanqır oğly qefədyz bir imperjal və iqi cut bazmak verdi.

Bazmagın bir cutu Aga üçün və bir cutu də qulfəti uçundur. Allahu-təbarəq və tə'ala ony dunjada jər-qəj bəlasından hifz eləsin və axirətdə də cənnət hyrlərindən məhrym kojmasın! „Amin“ səsi məscid ilə bir olardı.

Ystanın neçə həftəyə baza qətirdiji bazmaklar məsciddə əl-əl qəzərdi. Əvvəl mənberin ətrafına toplanan molla və sejidlər bazmaklara durust bakıb dabanında jazılan: „Əməl ysta Agabala mubarəq bəzəd“ sözlərinə əhsən de-jərdilər. Mollalardan o jana otyrmyz hacılar, bazmakların hər tərəfinə mahirliq ilə dytylmyz quləbatlıq qərub mat və mutəhəjjir kalırdılar. Məscidin azagıyna bazmaklar qet-məzdisə də oradaql qarbalajlar, mezədilər və gejrı alçak sınıfın adamları, bazmakların qəjçəjlisini təsdik edib, agız-larını marçıldadardılar. Hətta səkin javıqlıqındaql arvad jərlərindən də pərdələr kalkıb, xınalı əllər ysta Agabala-nı qəstərərdilər.

Ysta bynları qərduqdə zadlıqından bilməzdi nə etsin: qah kalkıb, camaata özünü qəstərərđi, qah papagını çıkardıb arakçılıqını düzəldərđi və axırda öz özünə qulum-sənib suqyt edərđi.

By xozbaxtlıq zamanı çok çəqməzdi: bir dəkikədən sonra tələbə, camaata bir ajrı adamın zey və ja pyl ver-dijini e'lan etdiqdə daha məscid ystanı jaddan çıkarardı. Qizi çıkardı qı, agaja juzluqlər bəxz edərđi atlar inəqlər və'd edərdilər; ipəq əbalar, xəz cubbələr vərərlərđi... Byn-ları qərduqdə ystada daha zadlık nizanəsi kalmırdı; urə-jindən sojyk kan akırdı. Onda ona fagırlıq əsər edib ba-zı xəjalat ilə dolyrdy. Qizini fiqir belə qətururdu qı, məs-ciddən xəbəri bilmərrə olmyrdy. Xəjalat aləmində birdən pyl tapırdı, evlər tiqdirirdi cəmi məsciddəqi adamları ora-ja konak çağırıb, kızıl kablarda onlara xəraq verirdi. Ko-naklık kyrtaran qibi nəqərlər kızıl məcməilərdə daz-kaz aparıb, kojyrdylar Əli-Əsqər-aganın kabagına. Sabahdan

cəmi'zəhər danlızırdı, qi, ysta Agabala qibiqizi olmaz. Zəhər-də konaklık olanda həmişə byna jykarı, bəzdan jer qəstə-rərdilər. Aganın kyllıgynda əjləzərdi. Byrada Ysta birdən əlini cibinə salıb bir juzluq çıkardardı, və xəlvətçə Agaja verib deyərdi: „mən əlum byny koj cibinə! Aga pyly alıb qulumsənərdi.

Xəjalatdan ysta Agabalanın agzı, bal dadırdı, qəzləri zadlıgından kılırdı. Çok vakt janındaqlı adamlar; „aj Ysta jadına ləbləbi duzdu, nədi? Agzını, neyə elə elijirsən?“ deyə Ystanı xəjalatdan ajıldardılar.

III

Dejilməyə qərə ysta Agabala Əli-Əsqər aga ilə sigə kardaz imiz və Aga Ystanın xətrini belə istəjirmiz qi, ony əzu ilə cənnətə aparmagı da və'd etmiş imiz. Bir qun axşam çağı ysta Agabala evə qələndə arvadına dedi: Ə, bilirsən nə var?

(Ysta Agabala arvadını adı ilə çağırmaga ytanardı. Həmçinin arvatda ona „Agaqala“ deməyə ytanardı. Onyn üçün bir-birini „Ə!“ deyə çağırardılar. Birdən qərdun kyzy mələzən qibi səs qəldi, onda bilirdin qi, ysta ilə arvadı səhbətə məzgyldyrlar).

Arvad cavabında:

— Ə, nə var?

— Ə, vallah korkyram deməyə.

— Jox korma!

— A qizi, vallah korkyram!

Arvad korka-korka:

— A bəzi dazdının ogly, joxsa vaj xəbəri qətirmisən?

— Jox a qizi jox! Belə izdir amma vallah... Byraba arvad qizinin səzunu qəsib.

— Ə indi mən sənin əliəndən almıjacagam qi, de qərum nə tapmışan?

Ysta by sözlərdən sonra ətrafa dikkət ilə nəzər jetirib bəzını arvada tərəf əydi və javaz səs ilə:

— Ə, bax heç qəsə demə ha Aga-Əli-Əsqər-aga...

Qizi bir az dyryxyb qeri çeqildi.

— Ə, sən də elə çok çərəq jejirsən qi, heç səndən qəzum sy içmir!

Arvad donyqmyz,

— A qizi, dəli olmamısan, çərəq nədir? De qerum joxsa kardazlarımlın bazına bir zej qəlib!

— Ə-jox!

— Ə bəs nə var de qerum?

Ysta by səfər bir az cur'ət ilə bazınlı arvada tərəf əjdi və jenə cəld çəqib dedi

— Vallah sən də elə çok çərəq jerirsənqi, elə dejəcəqsən mənə bygda, mənə bygda! İqimizi də surujub Adam ilə Həvva qibi, çələ salacaklar!

Arvad jenə bir zej baza duzmujub qizinin dəli olmağından zühələndi.

— Aqizi cin zad vyryb ağınlı zadınlı zəzdırmıjib qi, hədərən pədərən danlırsan, bygda nədir?

Ysta bir az fiqirə qədib sonra acıklı, „vallah sən çərəqi çok jejrən, mən sənın odyna jana bilmərəm“ dəjib evdən çıkdıkdə arvad cəld jujurub ony dytdy.

— A qizi dəli olmamısan de qerum nə deməq istəjrən?

— Jox vallah deməjəcəjəm!

— Ə sən allah!

— Vallah deməjəcəjəm!

— Jox dejəcəqsən!

— Hə mən sənə dəjəcəjəm, oraja qədəndə elə arvadlığına salıb dejəcəqsən, mənə bygda, mənə bygda.

— A qizi dəli olmamısan, bircə de qerum nə olyb?

Çok dejizdiqdən sonra, qizi arvadınlı muxbir etdi. Arvad, əllərini biribirinə çırpıb, həddən artıq zadlık ilə:

— Bıj, bynda nə var, vallah çərəq jemə dejərlər jemərəm. Dejirəm qərəsən nə dejəcəq? Bir də orada jeməb jokdyr ha, orada, hər bir zej ijljib dojyrlar.

Qizi papagınlı alınlı jeridib, qulə-qulə:

— Amma arvad qejfimiz olacak ha!

— Dejirəm, ə həmişə orada olacajık dajna?

— Həmişə, həmişə belə qejf var qejf.

Arvad qizini qəturub pəncərənin kabagında dəzəjin ystə otyrtdy;

— Ə bircə byrda otyr, səndən bir iqi söz xəbər alacagam. Bircə de qerum, orada da çəhrə jyn zad var, joxsa...

— Jox a qizi, heç zad jokdyr, jakzı hyri gılman belə zejler var. Belə qejf! Əzu də ajrı adamları ojara kojmazlar, biz aganın səbəbinə qedəcəjiq: ja əzu aparacak, ja kəbz verəcəq. Heç qəsə demə ha!

„Kəbz“ sözündə arvad bir az fiqirə qetdi:

«Behizt imdi bir hamam qibi jerdir. Necə qi isti sy hoyzynyn kapısnı camadar kojyrlar qi, arvadlar syjy dağıtmasın, imdi orada da kapıja bir adam kojacaklar qi, içəri erməni və ja rys qirməsin. Biz qi, aganın kəbzini qəstərəcəjiq, onda kapını açıb bizi içəri byrakacaklar. . .

Byrada arvad dadlı bir qulumsəndi və uzununu ysta Agabalaja dytyb syal etdi:

— Ə orada jə'ni dejirsən gılman zadda var dajna?

Qizi acıklı cavab verdi qi, var.

— Ə sən atanın qəru, acıqlı dytmasın bircə de qərum bəs onlar nə jejir?

— Arvadın bazı olmaz, bydyr də! onlar nejnijir jeməji, onların özünü jejirlər, xa-xa-xa!

— A qizi vallah aganın macalı olmaz dalınca o kə dər adam qedəcəq qi, onda vallah kıl qəprudən qeçə bil-məriq, hamımız təqulluq (dilim agzım kyrysın) cəhənnəmə! . . .

Hmmm! Allahu-əqbər, dejir Aqa-Əli-Əsqər—aganın janında biz cəhənnəmə duzəcəjiq. Ə istigfar elə, kojarmı duzəq. Vallah juz min adam ola duzməriq, elə bir əbasının ycy bizdə olsa bəsimizdir.

— Vallah a qizi jakzıslı bydyr qi, elə bir qagız versin. Bak sənə və'də verib, vaktqən qet al, sonra jadından çıkar!

Arvadın by sözləri dejəsən ysta Agabalanın aqlına batdı: bir az sakkalını tymarlayıb dedi:

— Onda qərəq qedim kabakca hamama, joksa napaq almak olmaz.

Arvad cavabında:

— Jakzı, nə edirsən elə amma bir az tez qet?

IV

Ysta Agabala hamama tərəf rəvan olmyzdy, pajızın quləji ağacların rən-bə-rənq japraklarını bydagdan bydaga salırdı. Qəjden kara bylytlar sallanızdı. Bynlar kible tə-

rəfə qetdiqə nazilirdi. Və daqlara javıkladıkdə qanarları
agarıb qumuz zəfək verirdi. Ysta qetdiqə kabagından
quçəyə tərəf pəncərəsiz əvlər sınık-səquq dıvarlar, dar
eniz və joky3 quçələr bir-bir qəlib qeçirdi. Ysta o kədər
zadlığa alydə olmyzdy qi, ajagl çyxyrlara duzub tez-tez
bazmagı çıkmagı və ja papagınlın tyllanıb alınına jerimə-
si və ja kalkıb bir də pelsərinə duzməsi bynyn, nəzərinə
belə qəlmirdi.

Ysta Agabala belə kejdqez idi qi, hər qun qərduju zejlər
ona tə'sir etməmiş olmyrды. Birdən quçəyə duzmuş it piziq
və ja gejrı bir hejvanat mejitlərini qərəndə belə fiqir edər-
di „hələ itlərə allahın gəzəbi qeçib, bynlara behizt jokdyr
qərəsən by jazık piziqlərə qim cənnət kəbzi verəcəq? Pi-
ziq mejitindən sonra tojyk mejiti çıkanda Ysta labuddən
qərəq bir az da tojyk barəsində fiqir edə idi: „qərəsən
tojyk da behiztə qedəcəqmı? Ona da gılman vərəcəqlər-
mi? Bəlqə tojyk da bilmədi bygdaja bir dimdiq vyrды. Qə-
rəsən onda ona nə kajırarlar?“...

Belə-belə syallara cavab aktararaqən birdə bakdı qi,
dəzunə bir cut ezzəq kylagı dəjdi. Diq qəzunu açdıkdə
odyn juqlu bir ezzəyə rast qəldijini dyjdy. Quçə dar olma-
ğa qərə ylaq quc ilə qeçirdi. Ysta Aqabala kaldı mə'təl:
ja qərəq qəri kajda idi ja ylagın ustundən və ja altından
qeçib qədə idi. Qəri kajıtmaga tənbellənib Ysta bir təhər
ezzəjin altından qeçib qetdi.

Quçə bazara çıxırdı. Byrada karanlık və hisli-paslı
duqənlər də quc ilə qərünurdulər; qimi hesab dəftərlərini
jıgırdı evə qetməyə, qimi duqəni baqlajırdı. Bircə bakkal,
çəmçə ilə kazandan katıgı kovzyjyb qobyd səsi ilə dəjir-
di: „katıga qəl kadanalım, katıga qəl“ və ja bir ajrılı
çıgırdırdı: «karpıs kyrtardı. Kalmadı!» Daha ajrı sə3 qəl-
mirdi. Ysta bazarda dajanmadı; qun batırdı. Cəld orada
dyran hambalların ortasından qeçib, sol tərəfdən qərünən
məscidə tərəf qetdi, koca muəzzin əlində bir arzın myz-
tyk məscidin kabagında dyrmyzdy. Məscidin alçak kapı-
sından, hamballar dalında motal və gejrı bakkal zejləri çı-
kardırdılar. Məscid, sərın olмага qərə bakkallar oranı ica-
rəyə qəturub içinə zej jıgardılar, ysta Agabala məsciddən
bir neçə kədəm o tərəfə kojyb, hamama rast qəldi. Ha-
mamın alçak və yçyk dıvarları bəjuq qunbəzlərə sevgə-
nib, neçə juz illər idi by minval ilə kalırdı. By hamama

çok xanlar qəlib, qətmizdir, çok mollalar subh vaktı byrada istirahətdə olmyzdylar, minlərcə qizilər sakkallarına xına bağlajıb, əmurlərinin çok vaktını byrada jatmakda qeçirmizdilər; hamı da fevt olyb qetmizdi, amma hamamı əvvəlqi hallında jazamakda idi və minlərcə qiziləri də fəna dunjadan hak jollamaga hazır idi. Hamamın kapıslının ustəqi jazılar təməməən tərq olyb, qetmizdi, bircə iri xətt ilə jazılmış „hamam xejli xybəst“ sözləri qərunurdu. Bynlardan azadı bir pəhlivan çəqilib, bogyan zirlərə tamaza edirdi. jagmırdan zirlərin birinin kyjrygy silinib jox olmyzdy.

Ysta kyjryksyz zirin də bir neçə dəkikə kejdinə kaldı; „qərəsən by zirin kyjrygy elə belə jaranıb, joksa ony pəhlivan qəsib? Kijamət olanda bəs pəhlivan onyn kyjrygyny haradan alıb verəcəq? dijib pillələr ilə azadı endi və alçak kapını takkıltı ilə açıb qəlirdi hamama.

Byrada əvvəl qəzə qərunən dıvardaqı sy qupu idi. Ondan ojana palçıkdan tiqilmiz səqidə ocagın kıragında kırmızı sakkal bir qizi otyryb murqu dəjurdu.

— Salam-əlejqu!

Ysta Agabalanın səsinə hamamçı diq atılıb az kaldı ocagın ustə kajnajan pitini təqsun, sonra salama cavab verib Ystanın halını xəbər aldı. Ysta ortada olan sojyk sy hoyzynyn janından qeçib, səqinin birində qeçələrin ustə otyrды və hamamçıdan dəlləq xəbər aldı. Bir həftə idi qi, ysta Agabala dəlləq janına qetməmizdi, bazıı tuq lap dezirdi. Elə sakkalı da pərizan halda qərunurdu, lazım idi qi, artık-əjsijini duzəldirsin.

Hamamçı kapıdan bir neçə dəfə qarbalajı Kyly çağırıp, qəlib otyrды bir azdan sonra dəlləq hazır oldy və jetirən qibi balaca quzğununu ətəji ilə təmizləjib Ystaja təkdım etdi. Qarbalajı Kyly alçak bojly bir qizi idi. Onyn kızarmız byrny, nəziq byglarının ortasına dəq yzanmızdı, hər qah ystanın byrnyndan bir naehmal damçı duzsə idi duz qizinin alt dodagında bənd alardı və kızda da həmiyə byz bağlardı. Onyn uçun qarbalajı Kyly tez-tez bazıı, ərdeq bazı qibi, kabaga yazadı silqələrdi. Onda naehmal damçılar jerə təqulub, rədd olardı. Qarbalajı Kyly çok zejdə ictimad jetirmizdi; təbabətdə də mahir olmagı zühəsiz idi. Bilirdi qi, karın agrısı kanın artıqlığından-

dır. O saat azarının arkasını çörtərdi! Bogaz ağıjanda pejsər həcəməti jəpdirardı; jaz vaktı ildə bir dəfə adamlardan kan alardı: „jazda bəlgəmiyyət bədəndə kajnar, rutubət tərpezer, lazımdır kan ajılıb cyzə qələn vaktı bynları təmizləməq“. Qarbalajı məhərrəmliqdə altı aylık yzakların bəzini çörtərdi, kan çikmajanda yzəğin pejsərinə bir-iqi zapalak çırpan qibi kan qəruqərđi. Kan da olmasa idi yzəğin bəzindən jəkin sarı bylannık sy çikardı. Onda yzak sahibinin nəzri də kəbyla qeçərđi. Amma ajrı dələqlər byny bacarmırlar: yzəğin bəzini karpız qibi paralajrlar, kan çikmır, nəzir də kəbyla qeçmir. Xulasə Qarbalajının heç ejbi jok idi: mahir, kabil, qamil, akil, məsələsində alim bir zəxs idi.

Ysta Agabala quzqujə zənn edəndən sonra sakkalının xınaja da ehtijacı olmagını duzunyb, hamamçılıja xına almagı da tapırdı.

V

Qarbalajı Kyly, ysta Agabalanın yzın papasını çikartdı və bəzini sy ilə islatdıkdə bir neçə syal elədi; zamanın dəjizilməsindən, bir az danızdı və dərin ahdan sonra ulqucu belindəqi kajıza çəqib, tərəz etməjə bəzladı. Ysta Agabalanın bəzini jarıslı tərəz olmamız, birdən qarbalajı Kyly qeri çəqilib, dedi:

— Ysta, axır bəzima bir iz qəlib.

Ysta qəzunun altınca dələjə bakıb jənə bəzini azagı saldı. Ystanın by syal nəzəri elə bil dələjin səzunun məbədinə səbəb oldy.

— Dunən qecə namaz ustə çok dualar okydım, al-lahu-təbarəq və tə'aladan çok istixasələr elədim, aj ysta Agabala dahil bizim əlimizdən, byndan səvajı nə qələr. Dunja izinə bəzimiz karızıb, axirət lap jaddan çikib, xulasə qecə jatdı.

By sözlərdən sonra qarbalajı Kyly bir az qeri çəqildi və bəzini iləri yzadıb, silqələdi, nəhmal damcılar qəlib, rədd oldylar və bir neçə dəkikə suqyt edib dedi:

— Ysta Agabala and olsyn səni məni xəlk eləjənə, qərdum bir səbətđi, bilmirəm tēndirdi nədi, bynyn kırığında dyrmyzam. Bir adam qəlib açıklı mənə bir təpiq vyrdy, duzdum səbətə. İstədim çıgıram, birdə qərdum qəzumə, kyrban oldygymyzdan biri qəruqdy. Ysta and ol-

syn qetdijim agaja! Bir əl qəlib məni səbətdən çıxartdı, agzıma da bir dolma kojdı. Amma ony dejim qi, Ysta dolmanı jeməmiş ajıldım, qərdum subh açılır, həjətdə xoryzlar banlazır, Ysta qizi qərəq dogruv söz danırsın, tiqə ele agzımda kaldı, dahı jeje bilmədim!

Ysta Agabala javaz səs ilə „e'tikadın qamildir, amma ryzin qəm“ dejib fiqirə gərk oldy.

Qarbalajı Kyly ysta Agabalanın sakkalının altını tərəz edə-edə dejirdi:

— Biz uzu kara bəndərlərin əlindən də nə qələr qi; allah-təaladan nə kədərlənib o olacaq məni qəm ryzi xəlk elijib o öz əlindədir. Lap ac çılplak kojsa səzum nədir..

— Aj Qarbalajı javaz, bogazımı qəsdin!—ysta Agabalanın zarılısı qəldi. Dəlləq kylak vermijib, dejirdi;

— Biz qərəq nazıqur olmajak və onyn jolynda hər bir zeydan qeçəq qi, kijamət qunu uzumuzə kara çəq-məsinlər! Jə'ni mən, aj Ysta ele əlimdən də qələni ele-mizəm: iqi dəfə Qarbalaja qetmişəm uç dəfə Mezhədə...

— Qarbalajı Kyly, kajçı byrnymy dezdi birdə Ystanın səsi qəldi.

* *
*

Qarbalajı Kyly kyrtarıb ulqucu belindəqi kajlız qis-bəndə kojdı. Ysta Agabala quzqudə birdə özünə zənn ilə bakdı: dogrydan bazı çok səlikə ilə tərəz olmyzdy; sakkalın ycy karmak zəqlində kylaklarına jayızmagı Ystanın simasına bir ajrı lətafət verirdi. Qarbalajı Kyly bıqların kabagını vırmakda da artıq mahirliq qəstərmişdi: Ystanın kalın dodakları tuqdən tamam ajrılıb onyn bilaixtihar nəzərini özünə cəlb edirdi.

Ysta Agabala özünə zənn etdiqdə «qərəsən by nyranı sima hamıjamlı mujəssərdir»? dejib qarbalajı kylyja bir zahı verdi və baqladı səqidə sojynmaga. Dola ha dola neçə arzın kyrzagını açıb təqdu və sonra çyxa arxalık, can arxalığı, hamıslını birdən çıkardıb tappıltı ilə saldı qeçənin ystə. (Ystanın jaj və klz libası biri birindən seçilmijib həmişə uç-dərt qejmədən ibarət olardı). Paltarlarının hamıslını ysta Agabala topladı, dolma buqən sajak bir fitəje buqub kojdı səqije və papagını da lap fitənin üstündən kojyb səqidən azagı duzdu. O biri səqilərdə də Ysta buqən sajak çoklyca paltarlar buqmuzdulər və ustlə-

rinə də cure-bə-cure papaklar kojmyzdylar. Papagın bə'zisi yzyn, kovyn çəznisində idi, bynların sahibi molla və ə'jandan olmağı azqar idi-bə'zisinin karpıza okzarı vardı; bynlar əsnaf papagı idi. Bir iqi də təqərə bənzər cavan papagı qərunurdu.

VI

Ysta Agabala kapını aktarıca, dıvardağı zəqillərə də bir nəzər jetirdi. Koçak nəkkaz-cəmi sə'jini byrada sərf etmişdi.

Dıvarın biri Bəhramın fevkiladə rəzadətini təsvir edirdi; Bəhramın atdığı ox ilə cejranın dal ajagını kylağına jayıdırmağı bir cavanı mutəhejjir kojmyzdy. Biçara çavan təəcubundən agacın dalında zəhadət barmagını dizləjib qəzunun karasını bir tərəfə dəndərməqdən başka bir zəjə kadir deji imiz...

Q biri dıvarda bir padzah çəqilib, bynyn bıqları yzalıb, qədib qirmişdi dıvardan asılmış bir fitənin altına, padzajın kabagında bir çəpənlı kız, padzaha alma təkdım edirdi. Uçuncu dıvarda, iqi acagın arasında pəhlivanlar quləzirdi. Bir pəhlivanın kılıncında və o birinin kylağında ərumçəq tor kyrmyzdy. Bynlardan jykarı kara rənq ilə çəqilmiş dağların dalından bir çərqə zəhadət barmagı agzında qızılər təsvir olynmyzdy və jənə hamıslının qəzunun karası bir tərəfdə idi. Qərunur qi, pəhlivanların quləzməsi, bynlara çək bərq əsər etmişdi... By zəqillər İran sənajei-nəfisəsindən bir numynə olyb cəmi hamama qələnləri mat-məhbyt kojyrdy. Ysta Agabala da onlara bəkdıkdə «zalım oglynda nə kablijət var imiz!» deji ocagın tərəfindəqi kapı ilə içəri rəvan oldy.

Bir neçə kədəm karanlıkdə qədib ysta sag əlini kovzyjyb bir az havada fırladı qi, qərsun kapı jayıklazdı mı? —bir zəi tapmajib, kabaga qətməq istədi, amma sərbend nahəmvar olmaga qəra lazım idi, ajagının da birini kovzajyb havada fırlasın. Ysta byny da elədi Əlləri ilə dıvardan dytyb sag ajagını kovzajyb kabaga yzadı və başladı javaz-javaz barmaklarının ycy ny jərə endirməjə. Barmaklarının jərə jayıklazmagını hiss etdiqdə ysta kılıcını bozladı və ajagı tappılı ilə sojyk horranın içinə duzdu.

Sol ajagını kovzajyb bozladıkdə azca byndan isti horraja duzdu, belə-belə sojyk horradan isti, istidən sojy-

ga qeçə-qeçə Ysta dəydi kapıya və bir də sağ əlini havada fırlayıb rəzəni tapdıkdə, kapını açdı. Hədsiz səslər biri-birinə karlıb, hamamın səfinə duzmuşdu; hoyzyn bygyndan içəridəqi adamlar qələ qibi qərunurdulər; hamamın sağ dıvarında bircə pəncərəsi var idi. Byradan da hamama az lızık duzurdu, pəncərə jol ilə barabar oldykdə, quçələrin nə kədər zibili olsa idi, quləq qətirib byraja tərədi. Byndan ilavə konzyda «Dınkılı bəj» ləkəbli, arık və yzyn bojly bir zəxs olırdy, by bəj nədən isə jediji zeylərin artıqlınlı hamamın pəncərəsinə atardı. Çok vaktı nəqərlər ilə mərc elərdi; «qim karlız kabıqlı ilə hamamın pəncərəsini vırsa, vıra bilməjəni minib həjətin o bızına qətsin» — belə olan syrətdə hər qəs olsa idi, istərdi pəncərəjə bir zey atslın. Xulasə hər nə elijirdilər o bizim izimiz dejil, biz ancak ony dejə biləriq qi, hamamın pəncərəsi çok zezid idi: nə in-qi karlız kabıqlı, bızmak ajı, it, pızıq mejiti-byrada hər bir zey tapılardı.

Ysta Agabala pəncərəjə heç bakmadı, ancak onyn kabagında fitələrin ustə xınalanıb jatmız iqi qızıjə durust zənn elədi qi, qərsun bəjuq zəxslərdirsə bız endirib, hallarını xəbər alsın, amma çifajdə bynların xorylytysy hamamı burumuşdu və kılıllı sinələri, qəruq qibi kalkıb enirdilər. Camadar Ystanı qərduqdə qəlib, quncdə onyn təzə fitəsini alıb, bir qəhnə və jaz fitə verib byrakdı, Ysta camadardan bir balaca dilqir oldy; həmişə Aga-Əli-Əsqər-Aga ilə hamama qələndə camadar onların fitəsini dəjizməzdi. Və kyry fitədə byrakardı içəri. İmdi ancak nə səbəbdənsə çamadarın qəzundə ysta Agabala qibi qızı, alçak sınıfdan hesab olınyb fitəsi dəjizildi. Hər qah by iz ajrı vakt olsa idi, cənnətin kəbzi məsələsi Ystanın bızında dolanmasa idi, jəkin qi, qızı acıqlıdan gəm jəjib fevt olmyzdy. Amma belə izlərə kylak asmak zamanı dejil idi: „kaçanı kovarlar“ demizlər. Əli-Əsqər-aganın qejfinin qəq vaktına duzub, „kəbz“ və'd etmizdi, hər qah aradan bir az qeçsə idi, jəkin qi, daha verməzdi. Onda da ysta Agabala behizt çəpərinin dibində, min il „məne hyri, məne hyri“ dejib qəzunun zokkyryny təqsə idi də ona hyri verən olmazdı. Ona qərə Ysta camadarın mərifətsizlijinə e'tina etməjib, kapının mukabilində olan isti sy hoyzyna tərəf rəvan oldy və bir nəçə pələqən çıkıb balaca kapıdan syja duşdu. Ystanın canı rahat oldy. Amma hoyzyn syjy, nəçə həftələrdən bəri

dəjizilmədiyinə qərə bir balaca koxyjyrdy. Onyn da heç bir zejə dəxli və zərəli jok idi. Hoyza qirən kaz kabaklı çıkmazdı, həmişə zad, nyranı, paq paqizə, gəmqin adam da oraja qirsə idi, qejfi açıldy: hoyzda adam həmişə həm-səhbət tapır, bir-biri ilə hallazır, „məsələ“ əjrənir, çimməqdə qi, bir qejf. Hoyzyn by bazından qirib, o biri bazından çıkana dəq, on adam ilə tokkyzarsan. bynyn hərəsində bir məlahət, hərəsində qizli bir ləzzət var.

Hoyzda səkin jırtıgından duzən ızık, syjyn bylanıklıqlınlı, quc ilə azqar edirdi, bircə çirq lajlınlı xırda dalgalara duçar olyb, tərpenmələri mə'lym olyrdy. Daha ajrı, zejlər əlaməti orada qerunmurdu. Bəlqə ony demirəm, birdən-birə adam syja qirəndə (xudanəqərdə) kıl çənqələri, dinc dırmajıb onyn kolyna, kılçına və ja bojnyna dolaza idi və ja ajagınlı hoyzyn dibində çur-bə-cur jymzak zejlər ihatə edə idi, bynların da guslə mumanəti olmamağı azqardır. Ysta Agabalaja da gusuldən bazka ajrı zej lazım dejil idi: jə'ni qərəq bir neçə dəfə bata idi syja, istigfar edə idi və paq olandan sonra qedib Əli-Əsqər agadan cənətin kəbzini alıb rahat jerində otyra idi. By fiqir ilə Ysta barmaklarını kylagına və byrnynyn dəliqlərinə tıxlıjib syja batdı. Qizi, məsələsində arif idi: gusuldə bədənini hər bir jerinə sy dəjməjini bilirdi, ona qərə ajaklarını da hoyzyn dibindən uzduqdə, balık qibi uzub o biri tərəfdən çıkdı. Byrada yca səs ilə „səlavat“ çəndərib əlini sakkalına çəqdi və syjyn uzunə tupurub birdə batdı. Amma çifajda, by dəfə sijahət natəmam kaldı, Ysta jarı jol qetməmişdi, bir ajrı qizi ilə baz-baza qəlib tokkazdılar və iqisi də uzlarını tyrzaldıb sydan çıkdılar qi, bir birini dəjsunlər, biridə uz-uzə qələndə „ja allah“ dejib mehriban qeruzdilər. By ysta Agabalanın məqtəb joldazı qərbalajı Bağır idi.

Qarbalajı Bağır həmişə qulumsənəndə qəzunun karası itərđi, byrada da qəzunun karasını itirib dedi:

— Ysta qejfin qəq, dımagın çagdırmı?

— Allaha zuqur!

— Nə təhərsən jakızsanmı?

— Neje devlətindən, sən nə təhərsən?

Qarbalajı Bağır cavab verdi:

- Allaha zuqur.
- Qefin qəq dımagın çagdırmı?
- Allaha zuqur.
- Nə təhərsən jakzısanmı?
- Neje devlətindən!
- Allahın devlətindən.
- Uzaklar da jakzıdırmı?
- Canına duası var. Sizinqilər na təhərdir?
- Canına duası var.
- Lap jakzısanmı?
- Allaha zuqur...

Belə belə on-on beş dəqiqə biri-birinin halını sorub, sabik rəfiklərin hərəsi hoyzın bir quncunə çəqildi.

Az çəqmədi, hoyza bir neçə adam da qirdi. Bynların biri cuzamlı Abbas idi, kalanının karanlık olmaga qərəzləri mə'lym olmyrды. Ancak birinin qeçəli quc ilə seçilirdi.

Hoyz „salavat“ səsi ilə bir oldy. Zappıltı duzdu, qarbalajı və mezhədilər ərdəq qibi çimizirdilər. Biri batıb, biri çıkırdı. Bynın ilə kənaət etməjən neçə çanak da bazına sy təqurdu. Salavatlar lap məxrəcdən qəlirdi. Sakallar tymarlanırdı. İstijə davam etməjənlər pejdərpi dıvarlara tupurub canlarını rahat edirdilər.

Ysta Agabala hoyzdan çıkan qibi, jerə salınmız fitənin ustə uzandı və camadar onyn sakkalına, bıqlarına, kaqlarına və barmaklarının yclarına, qamal-kabilijət və səlikə ilə xına jaxdı. Ystanın istidən dəjunən urəji elə bil xınadan sonra, saqitləzdi; bədəni rahat olyb daha tarpənmədi; qəzləri javaz-javaz kıldılıb jymyldy. Ysta əvvəl agzından fısıltı ilə bir az hava byrakıb, ondan sonra kəljan qibi xoryldamaga baqladı.

VII

Vejlabad zəhəri elə bil dəjizmiydi: hərə bir tərəfə kaçıb daqlımaqda idi; ətrafdan həjəcanlı səslər qəlirdi; sərvətlilər kızılarnı basdırırdılar, fagırlar da damlara dolyzyb allah sədasını qəjə kovzajırdılar.

Kozyn qiziliq idi. Duzmanlar hər tərəfdən zəhəri ihate etmiş idi. Zəhər darvazaları təmamen baqlanıb dallarına

kalın toprak cəqilmiz idi. Kozyn fevc-fevc dyzmanlın hycymyny dəf etməyə çalırdı. Kalabəndliq ili idi Ysta Agabala jenicə anadan olmyzdy, biləjinin ustə qəz jazları sel qibi akırdı. Arvatlar byna bəkdıkdə dejirdilər, „syja dənmuş oldy olmadı zəhərin nyrakı dəndü“. Elə arvatların hakları var idi. Agabala çok aglagan yzak idi. Aglajanda uzunı tyrzaldırdı. Elə bil mərsijə dejəcəq idi. Birdə ysta Agabala qərdu qi, byny bələqdə bir bijabana atıblar, kalıb çığıra-çığıra. Səs quj təmam qəsilib; daqlar, daqlar, dyman ilə burunub, bircə xırda cıgır qəzə qərunurdu. By jol ilə bir addım enirdi. Javıklazdıkdə Əli-Əsqər-aga oldygy me'lym oldı. Axynd jetizən qibi ystanı kycagına qəturub bələjini açdı və sonra cibindən bir qagız çıkarıb ona vərđi: „al by qagız tapzırdım cənnətin qanarından sənə bir parça jer versinlər orada je, iç, hyri və gılmanlar ilə axirət ləzzətini apar“.

Ysta Agabala qagızlı alan qibi kaçmaga uz kojdy və hər addım atdıkdə elə bil bəjuməyə baqladı; belə qi, zəhərə jetincə altı jeddi jazında oldy.

Bir qun Qarbalajı Cahanqır qərdu qi, oğly Agabala dıvardan sərçə jyvası duzurur. Qarbalajı fori əlləri ilə ony dytyb, baqlına bir-iqi kapaz saldı və sonra İrandan qəlmiz bir molların məqtəbinə apardı.

Hər sabah açıldıkdə Agabalanı min ah və zar ilə qejindirib, bir kolygyna oğyn birinə qəmür vərđib, (adətən zəjirdlər məqtəbə oğyn, qəmür aparıb, əzləri uçun ocak kalardılar və hər qəs qətirməsə idi ony manqalların və byxarının qanarına kojmazdılar, məqtəbin bir quncundə sojykdan titrərđi) çijninə də hejbəsini salıb məqtəbə qəndərərđilər. Yzak atasına bir tərđiq, anasına bir zıllak atıb kapları bir-birinə çırpa-çırpa evdən çıkardı.

Bir neçə il belə qeçdi. Qarbalajı Cahanqır elə qəzləjirdi qi, oğly Kyranın məddini ajaga çıkıb məsələsinə arif olacaq. Laqin oğly hələ «vəllejli» də kalmızdı. Qarbalajı hər vatk məqtəbə qədib, ony mollaja tapzıranda molla agabalanın çənəsindən dytyb dəjerđi: „çok sə'jli yzakdır mazaallah!“.

Agabala çok koçak yzak idi: məqtəbdə cəmi izə hamıdan kabak o kədəm kojardı. O biri yzaklar məqtəbə həftədə bir quququm sy vərsə idilər, Agabala bez-altı quququm

verərdi, məqtəqi hər qun supurərdi; bazara qədib, mollaja piti alardı. Bynyn üçün də mollaş, Agabalanı cəmi zəjirdlərindən çox istərdi: hamısından kabak onyn dərşini deşər-di, həmişə kylyncy dyranda arkasını ona tapdaladardı, çybygyny o doldurardı. Agabalanın by xozbaxtlığına cəmi zəjirdlər həsəd aparardılar; axzama dəq fiqirlərində by idi qi, birçə Agabala by məqtəbdən cıka iqi, bəlqə bizə də mollaşın arkasını kazımaq və ja bojnyny ovmak nevbəti jətizə idi.

Bir qun jenə Qarbalajı Cahanqir Agabalanı mollaja tapzırmak üçün, məqtəbə qədəndə qərur, məqtəbdən səs qəlmir; nə olybsa molla yzakları tezdən byrakıb. İçəri qirdiqdə məqtəbdə birçə Agabala ilə molla nəzərinə qeçir; qərur molla Agabalanın cənəsindən dytyb deşir. „Agabala kyrbanın olym, sən mənim kylagımdan dyt mən də sənini!“. By səzlərdən qizi nə anlajırsa jujurub mollaş, supurlujur. Bir az molla byny bir az by mollaş, by quncə o quncə çırpan-dan sonra quçədən səsə bir neçə cavan jujurub bynları aralıjr.

Sabahdan by izə min rənq verib bazarda danızdılar. Byny ezitçəq Agabalanın bəjuq kardazı qədib mollaşın ko-parasını qəturdu; dajıları mollaş, məqtəbə həsrət elədilər; o biri kohymlar əzlərinə xançaldan pıçakdan aktarıb, tapdılar. Səhbət qun-qundən bəjudu; bejinlər kızdı. Az kalmızdı by izlər mollaşın bazında çatlasın, molla baz qətu-rub İrana kaçdı. Zəhər saqit oldy, səhbətlər jaddan çıkdı. Qarbalajı Cahanqir and içdi qi, dəxi by izdən sonra Aga-balanı məqtəbə kojmlıjacak, necə də dəmişdi elə də elədi: aparıb bir bazmakçılıja zəjird vərđi...

Ysta Agabala birdə bakdı qərdu, otyz ildir bazmakçıxanada tozly çirqli duqəndə çərməji deşur. By yzyn mud-dətdə Vejlabadda hər bir zəj dəjizmiş idi çox „zəjxilər“ dənub „usyli“ olmyzdylar; hacı qərimxanilər „zəjxi“ olmyz-dylar. Zəhərdə bəjuq mə'cizələr qərünmuzdu; çokly ocaklar (pirilər) zuhyr etmişdi; Əli-Əsqər-aganın evi neçə dəfələrlə gejbədən nyranı olmyzdy; birdən-birə mollaşın pylları bə-rəqət tapmışdı-Kazı aga altı juz manat məvacib ilə bəjuq imarətlər japdırmışdı; o biri mollara allah haradansa dev-lətli, dyl arvətlər jetirmişdi. Xulasə zəhərdə hər bir zəj

tərəkki tapmışdı, dəjizilmişdi, abad olmyşdy, bircə Ysta Agabala kədimlijində sabit kalıb, otyz il idi qi, by kərar ilə məizət qəçirirdi: elə kajız salıb, dizinə çəqirdi və sonra çərməji ilə dəjurdu.

Ysta byrnyny kyrtalajıb dərin bir fiqirə gərk oldy: „hejhat! Əmur, qetdi. Qun qetdi! By qun, sabah inqirminqir syal edəcəq qi, nə kajırmısan?—onda nə cavab verəcəjəm?“ Bynları fiqirindən qəçirəndə Ystanın kabagını cənnət, cəhənnəm qəlib qəşdi. Onyn əvvəl qəzu jazarıb, urəji bərq dəjundu, sonra jadına „cənnət kəbzi“ dyzub qulumsəndi və cəld çərməjini tyllajıb dəsluju dəzundən kopartdı „ahəstə kaçana imam gənim“: Ysta kaçmaga kədem kojdy. Bazardan qəçdiqdə duqənçilər təmamen jerlərindən kalkıb bazladılar Ystaja qulməjə; bakkallar çuruq meyvələr ilə salbalamaga; yzaklar jujurub ystanı ətəqlijirdilər, zəhərdə belə kajda idi, bazardan jujurməq qibi adətdən qənar bir iz dytanı by təhər edərdilər.

Ysta, bynlara kylak vermijib bazardan qəçdi. Quçələr bir-bir qəlib qetdi. Byrada Ystanın kabagina evvəl „hacı-qərim xani-lərin“ mollası çıkdı. Ysta ona heç e'tina etmədi, o da ystaja açıklı bir nəzər ilə bakdı. Bir az qəçdi bir neçə qəmurçu və qənqan qərundu, sonra bir dərviz və axırda bir neçə sejid mərsijjəxan və çokly dilənçi. Ysta bynların bəzisinə yca səs ilə salam verib bə'zisinə də heç e'tina etməjib qəçdi. Bir neçə addım da atıb zəhərin axırına çıkdı mazı-mazı ojnajan on jeddi, on səqqiz jazında yzakların səsindən kylak dytylyrды. Bynlar ystanın kaçmagını qərcəq ony hojdy-hojdyja qəturdulər. Ysta bynlarada fiqir vermijib yzaklaşdı.

Dyman ətrafı burumuzdu, jer qəj zylmata gərk olmyşdy. Səs quj bilmərrə qəşilmişdi, bircə Ystanın ajagının zappılıtlı adama həjəcanlı tə'sir edirdi. Ysta Agabala aramsız kaçırdı, havada təgjir qərunmurdu. Zylmatın lızklanmagına ymyd jok idi.

Kırx qun, kırx qecə Ysta Agabala jol qetdi, ətrafda bir lızk əlaməti qərmədi, axırda tənqə qəlib bir dəzin ətəjində uzandı və öz özünə by fiqirləri elijirdi „allah joksa mən qunahqar idim qi, kabagıma zylmat çıkdı? Byjyrmysan, Aga-Əli-Əsqər-aganın dalında namaz kıll, kılmısam; zəjxilərin məscidindən başka ajrı məscidə qətmə-

qetməmişəm; molların tabeindən çikma-çikmamışam, el dejib-əlmuzəm, ejb olmasın, ev adamına ibn Mulcəm (allah lə'nət eləsin) elən axşamı jakzı qəllə paça bizirdib aparmışam jejiblər (həlal xozları olsun). Bəs mənim qunahım mədir?”.

Ysta aglaja-aglaja fiqirə qetdi və birdən kalkıb başına dəjə-dəjə həqurdu: „pərvərdijara! Mənim qunahımdan qeç! Məni kəbir kazanıra saldırma: bircə dəfə bilməmişəm, usylilərin odynda duzub qizmişli az jemişəm!... Yhy, yhy!... joxsa onyn zylmatıdır indi məni burujub!“

Ysta Agabala qəzunun jazını təqməjə baqladı. Agladı və başını daşdan daşa çırplıb jatdı.

Azmi, çokmy jatıb, usta jazlı qəzlərini açdı, birdə qərdu ryzqar təmam dəjizilib: dyman çəqilirdi; dan jeri jənicə səqulurdu; zərk bylytları kızıq qibi parıldajırdı; aj və yldyklar qunun parlak zua'ları karzısında ızıldan duzub, sənuc bir halda qəzdən itirdilər. Subhun həzin quləji jazlı japrakları bir birinə vyryb zakkıldadırdı; bylakların daşdan daşa təqulub zırıldamağı qəzəl baqlara bir ajrı lətafət verirdi; çiçəblərin titrəzib, bir biri ilə baz baza qəlmələri elə bil bulbulun janıqlı səsinə səbəb olyrdy...

Bir dəkikə çəqmədi, qunun zual dağın dalından kalkıb cəmi aləmi ızıldandırdı; qul gənçələrinə duzmuş zəhlərin hərəsi min rəng çaldı. Çənnətin javıqlazmağı Ystaja əjan oldy. Cəld jərindən rəvan oldy. Bir az qetməmişdi, ziddətli bir mənzərəjə rast qəldi: zimal tərəf təmam od dytyb janırdı; jərdən və qəjdən alav kajnajırdı. Ysta bir az dənucdu və mə'təl kaldı; bircə jol var idi o da jangı tərəfə qədirdi; daha ajrı tərəfə qetməq mümqun dəjil idji, qulzarlıq ilə bynyn arasında bəjuq bir səd çəqilmizdi, ony qəcməjə insan kadir bejil idi. Ystanı dirdə fiqir qeturdu: „joxsa allah eləməmiş, cəhənnəmə qedirəm?“ Jənə jadına „kəbz“ duzuburəjini tokdatdı və kyrzagının ycyny açıb alınının tərini silə-silə od çıkan tərəfə rəvan oldy.

Byrada qun, qəjdən jərə ənmizdi; xalkın istidən diləri ağızlarından çıkıb jer ilə surunurdu; dəstə-dəstə adamların uzlərinə kara çəqib, çıgırda-çıgırda od tərəfə aparırdılar, əcajib məxlykat qərunurdu: qimi byjnyzly və at ajaklı idi, bə'zisi jarı equz jarı adam idi; qiminin dert-bezəli və əlində odly qurzlər var idi.

By əcajib zəbanilər dytdykları insanları qurz ilə zap-
palıjıb odly zəncirlər ilə dağlırdılar. Çıgırtıdan kylak dy-
tylyrды.

Gərb tərəfdə bir tərənin ustə ag ələm vyrylmyzdy.
Byrada „nameji — e‘mallara“ və qəhnə hesablara bakılırdı.
Qəzləri ejnəqii koca bir mələjiqə qitabları vərəklədiqcətoz
kalkırdı. Sag tərəfdən Israfil syr dudujunu çalıb, əluləri
jykydan ojadırdı. Kəbirdən kalkan koi, kılçasını koltygy-
na vyryb, ag ələmə tərəf dijirlənirdi. Byrada bəjuq bir də-
tə əmələ qələn qibi, içlərindən biri ajrılb çıkırdı ag ələm
dyran tərəjə, bazıladı mərsijə deməjə və əlulər də tər-
pələrinə dəjub aglazırdılar. Koca mələqdən birisi, dəftərdə
hesab çəlpəziq duzduqcə tyrzalmız uzunu bynlara çəndə-
rib dejirdi: məqər dəxi bəs dejil? sıtal yzagı sıtal lap zəh-
ləmizi təqdunuz!

Ələmin sol tərəfində dyranlar xaçpərəstlər idi, bynla-
rın uzlərinə kara çəqib sorgy syalsız cəhənnəmə təqur-
dulər.

Ysta Agabala bynlara bakanda bir zəbanı agzından alav
təqə təqə bynyn ustə hucym etdi. Koçak ysta özünü itirmədi
cəld kəbzi qəstərib çıgırdı: „vallah zəjxijəm“. Zəbanı ag-
zını jymyb suqyt etdi və sonra izarə ilə Ystadan uzur
istəjib onyn ilə qətməji rica etdi. Ysta razı oldy. Bir ne-
çə dəkikə qətməmişdilər, bir daga rast qəlib başına çıkdı-
lar. Ysta bir də qərdu, dağın mukabilində qəzəl bağlar,
yca imarətlər salınıb; imarətlərin altından çajlar akırdı,
hozlar fəvvarə vyryrды, qul qulu çağırırdı, bulbul bulbu-
lu; hyrilər və gılmanlar adacların dibində səf çəqib, bojn-
ları çijinlərində dyrmyzdylar; jymry totyx yzaklar, kızıllar
taxlarda kymaz jasdıklara səqənən mə‘minlərə zarab pajla-
jırdılar. Bir tərəfdə çəzmələr zakkıldazırdı. Bir tərəfdə
qəzəl çiçəqlər koxyjyrdy, mərmər hozlarda kızıllar balıklar
ojnazırdı; Ağaçlarda partlamız narların hər dənəsi jakyti-
əhmər qibi, krzarıb zəfək verirdi. Bircə xahizə bağı idi
qi, məjvələr agacdan uzulub öz-öz başına mə‘minlərin
ağızlarına duzsun,.

Ysta Agabalanın urəji məhbybəsini qərmuz azik urə-
ji qibi dəjundu, Amma çifajda oraja qətməq mumqun de-
jil idi; orada kıl qərpu dyrmyzdy.

Kıl qərdunun hər tərəfi od dytyb janırdı. Minlərcə
adamlar odly qurzlərin çənqinə duzub fevt olmaqda idilər.

Byra cəhənnəm idi. Cəhənnəmin qənarında çokly kır kazanları kajnayırdı. Qunahı çok olanları byrada kajnadıb sonra atırdılar əzdahaların agzına.

Birdən bərq səs qəldi. Ystr sol tərəfə bəkdikdə qərdü, bir bəjuq dəstə uzu kara adamlar qətururdulər. Kır kazanlarının janına qətirdiqdə „naməji-ə'mallarınlı“ çıkarıldı b bir-bir okydylar, bynların biri dəmir jol və bir qəmi ixtira' etməjə qərə odly qurz ilə bir neçə vyryb, tylladylar əzdahaların agzına. Biri balon kajıran idi, byny allaha ox atan Firoyn cərqəsindən hesab ədib məsləhət qərdulər qi, artıq tənbiş uçun bir əl kır kazanında kajnadıb alava atınlar, təjjar kır kazanına duzendə ysta Agabala „allah sizə lə'nət eləsin az kalıblar allahın da janına çıksınlar“ səzləri ilə urəjindən tiqan çıkartdı. O biri „namə“lər okynanda çokly gəzetçi adları səjləndi, bynları da əvvəlqi minval ilə odladylar; sonra rəssamlar qəldi, bynları sorgysyz doldyrdylar kır kazanına. Artistləri zəncir ilə dəjub əldurdulər. Jevropa və Amərika huqəma danizmənd və gejrı namaz kılmlılb, zeytan əməllərinə rəvac verənləri təməmən jandırlıb qullərini sovyrdylar. Axırda bir cırlık „naməji e'mal“ çıkdı; bynyn sahlı b bir balaca arık adam idi, syal etdiqdə qimsən? Nə qarasan? Cavab qəldi qi. „hacı qərim xani“: By səzu əzitcəq cəmi zəbanilər qulməqdən gəz elədi, Əzrail lap əzundən qətdi; ysta Agabalanın zadlığından papagı duzub, dijirləndi;“ byna bak byna! Alma kaxına okzajir, məl'ynyn qənlundən „qərimxanlık“ qəçir! Zəbanidən birisi „qərimxanini“ barmagının ucynda qəturub atdı kır kazanına və bəzladı karlızdir-maga.

Ysta Agabala qərdü bəkmək ilə kyrtarası deji: hər dəkikədə minlərcə adamları çəqib cəhənnəmə təqurlər, javazca kıl qərpunun ustə çıkdı. Onyn kabagınca bir rysca okymyz adam qədirdi, ondan da kabak hicabsız bir arvad. Onların iqisi də ortaja çatmamız kıl qərpudən ucyb cəhənnəmə vasil oldylar, amma ysta kyz qibi qədib ajaga çıkdı.

VIII

Cənnətin ənberi kapıları ysta Agabalanın uzunə açıldı. Rizvanlar tə'zim edib Ystanın paq kədəmlərini təbriq etdilər. Bir dəkikədə minlərcə hyrilər təqulub izveji—

dilnəvazləri ilə ony ihatə edə-edə apardılar. Səndəl taxtlar ipəq mutəqqələr hazırlanmışdır. Ystanlı otyrtdylar, qəzəl bir çocyk bir pijalə lə'l təq zərab qətirdi. Zərabın ləzzəti-ryhanisindən Ystanın dunjada çəqdiji zəhmətlər jadından çıkdı. Bədəni bəjuq bir kuvvə ilə məmly oldy, qəzləri lızıklandı; urəjində jeni bir hiss, həzz və ləzzət hissi o-jandı. Ətrafa bakdıkdə qəzəlcə hyrilər qərdu, vucydy bir od paraja dyçar olyb, ilq dəfə olaraq ezki-həkiki nə oldy-gyny dyjdy. Hyrinin birini saga aldı, birini sola və incə bellərini kycaklajıb, almaja bənzər janaklarını əpməyə baz-ladı və əpduqcə ezk ody alavlanıb, Ystanın vucydyna jajıldı.

By halət artıq çəqmədi. Birdən bəjurdən qecəl Hə-sən çıklıb Ysta ilə salamlazdı:

— Ja allah Ysta!

Ysta diq atılıb cavabında:

— Ja allah Mezhədi Həsən! Balam sən hara byra hara? Jə'ni aga ilə kylyn arasını bilməq olmaz; hər sir allah janındadır.

Qeçəl Həsən ystanlı kycakladı və çəqə çəqə apardı.

— A qizi bir qəl qər byrada nə ləzzət var.

İqi mə'min jazıl ağacların qələəsi ilə salıb qetdilər. Bir xejli qəzdilər və cəmi dost əznalarını da qərub səz kojdylar qi, qədib Aga-Əli-Əsqər-aganı da tapıb bir „ba-za kovyrma“ ojnastılar. Kotyr Səməddən bazka hamı razı oldy; dedi.

— Siz ələsiniz uzaklar, by qəcə birə məni kojmyjyb jatam, hammal kyly mənnən jan-jana jatmışdı. Bilmirəm onyn birəsidir ja nədir? Kotyr Səmədin səzlərindən hamı istigfar elədi, Ysta Agabala isə bir xejli də diləqir oldy:

— Səb eləmə mə'yn allahın cənnətində birə nə qə-zir, qərəsən jenə kotyryn dytyb nədir!

Səməd Ystaja acıxlandı və hersli sıçrajıb istədi ony dəjsun. Təqulub kojmadılar. Hyri və gılmanlar qəlib ara-lığa sulh saldılar və az çəqmədi hərə çəqilib bir quzədə əvvəlqi qejflərinə məzgyl oldy.

Ysta Agabala axynd Əli-Əsqəri hələ qərməmizdi. Ora-dan byradan syal etdiqdə xəbər verdilər qi, qələndən sud qulçələrinin janında qejfə məzgyldyr. Ysta qetdi. Çarhoy-zyn janından qəçdiqdə pinəçi Gafara rast qəldi. Əhval-

pərsandan sonra Gafar da Ystasının kylağına pıçıldadı qı, qecə birə əzijjət eləmir qı.

Ysta bir də haldan çıkdı; az kalmızdı qı, jenə dava duzsun. Gafar and içib ony ılandırdı qı, birədən hamı zıqajətçidir. Dedi:

— ınanmırsan palandyz Əqbərdən sorryz, qızı dunəndən bir təndir aktarı qı, paltarını çırpsın!

Ysta okatı təl x qəlib Aganın jayna çıkdı. Aga-Əli-Əsqər-aga zircamədə gılmanları bazına toplayıb „hoppaq-hoppa“ ojnajırdılar. Hərdən Aga gılmanları elə çimdiqlijirdi qı, biçarələrin qəzləri jazarırdı.

Aganı qərcəq ystanın cəmi dərdi jadından çıkdı. Onyn ajagına ıklılıb səvindiğindən agladı.

— Calalına kyrbarı olym aj Aga!

Aga Ystanı janında otyrдыb dedi:

— Agabala mən əlum, mənən aran nəcədir?

— Sənə fəda olym, əcrindir, çəqırsən!

By səzlər aganın belə xozyna qəldi qı, əmr vərđi hyri və gılmanlar təqulub bazladılar Ystanı kıldıklamaga. Ysta Agabala əvvəl bir az Ytandı sonra isə javaz-javaz açılızdı. Qərdu, bynyn həç ejbi jokdyr; cənnət hyri və gılmanlardan ibarət idi. Bir də qəz qəzdirdi, qərdu agacın dibində ala qozlu bir gılman dyryb barmaklarını əmir. Gılmanın by halı ystaja çok xoz qəldi.

— Kadan canıma aj bala qəl janıma!

Gılman qulumsənə-qulumsənə qəlib ystanın kycagında otyrды. Ysta bazını əjib „oxkaj“ deje-deje gılmanı əpməq fiqirində idi, birdən hamamın dıvarından qəhnə bir fitə kopyb dyzdu onyn bazına.

Ysta Agabala jykydan diq atıldı. Karanlık hamamda həç qəs olamamağı ona təəccub qəldi. Ysta Agabala gılmandan ajrılmagına çok acılıb, acıgını fitədən aldı-qəturub elə jərə çırpdı qı, səs hamama duzub quluzməjə bənzədi. Quləzmə Ystanı bir az korkytdy: sakkalının tuqləri xınanı dezib çıkmak istəjirdilər. Dogrydan da korkmalı idi: hoyza duzən sy damcılarının hərəsi, bir nəgmə okyjrды. Dıvarda aslan qəhnə fitələr əzdahaja dənmuzdu; hamamın sərbəndinə təqulən jymyrta kabıqları, bozbaz sumuqləri, karpız kabıqları zizməqdə idilər; javaz-javaz

hərəsi əcaib bir insan zəqlinə duzub bəzləyirdilər Ystaja tərəf səfər etməyə.

Ysta Agabalanın gılman, zad jadından çıkdı. Nəfəsi bilmərrə batdı. Uzak vaktı nənəsi byna cinlərdən nagıl etdiji qəldi jadına duzdu: „cinlər hamamda adamı bogarlar amma bismillah desən kaçızarlar“...

Ysta kiraət ilə bir „bismillah“ çəqdi, bynyn səsinə juz jerdən də bismillah səsləri qəldi. Qizi lap bir jerə buzuşdu; sonra bir iqi salavat çəjurub zeytana lə'nət okydy. Juz jerdən cavab qəldi. Ystanın urəjində elə bil qənqanlar kyjy kazırdılar, tappılısı kylağına qəlirdi, bədəni titrəjirdi.

Ysta Agabala bir neçə dəkikə jerində saqit otyryb korkysyndən qipriqlərini də tərpetmədi. Bynyn ilə də izi duzəlmədi; hər tərəfdən bynyn ustənə hucym qətirirdilər. Axırda birdən jujurub hoyza tyllandı və dalınca da juzlərcə adamlar təqulub Ystaja qulməyə bəzladılar. Hətta bə'zisi də qəzunu agardıb dejirdi: „cənnətin kəbzini bizə ver, verməsən səni bogacajk“. Cinlərin bihajalığından, biçara qizi sakkalının xınasını jyjər - jymaz hoyzdan çıkmaga məcbyr oldy. Amma çifajda minlərcə adamlar bynyn ilə çıkdı və hamamın ortasında Ystanı araja alıb çirtik çalıb, ojnagama bəzladılar.

Ystanın dili daha söz dytmyrdy, ajak ustə dyrmaga təkəti jok idi. Biçara qizi bircə ony bildi qi, qycu qəldiqcə „vaj dədə vaj„ dejib bihiss jerə jıkdıldı.

IX

Ysta Agabalanın hamamda bəzına qələn kəzə və kə-dər sabah Vejlabadın cəmi quzəsində danızıldı, bazarlarda curə-bəcur zajiələr dəjran etdi. Dedilər, cinlər ysta Agabaladan cənnətin kəbzini tələb edəndən kabak, haman hamamın janında, cuzamlı Abbasın vyryb agzını əjiblər; dedilər quja Əli-Əsqər-aga muridləri ınanırlıb qi, cənnət kəbzi cinlərə lazım dejil: onlar hər jerə qədə bilərlər; amma elə əvvəl hamam cin jıgnakıdır. Bir dəfə də mən oradan qeçəndə qərdum hamamın ustə qəjdən bir cut ajak sallanıb. Dedilər quja Əli - Əsqər aga „ajətulqursi“ okyjyb, neçə dəfə puflujubsə də ajaklar çəqilmijib, sonra bəzmaqlarını kojyb kaçıb. Qun qunu tə'kib elədi, səhbət daha da təzələndi. Hətta by barədə məscidin hucrələrində

saqin olan tullab arasında da mubahəsə və munakəzələr oldy. Tələbələr iqi firkəyə bəlundulər; bir tərəf dejirdi qi, cin-zejatınə cənnət kapıları açıldı, qədə bilərlər; o biri firkə dejirdi: xejir hər jərə qetsələr də cənnətə heç və'də onları kojmazlar. Bir muctehidin rəjinə qərə onlara zəmhərir verəcəqlər“.

Sejidlər öz hukyk və ixtijaratlarını tələb etməq sajesində isjan koparıb iquinci firkəyə nəfrətlər izhar etdilər: „Biz cin-zejatin joldazı olmamızıq qi, onları bizim janımızza byrakalar. Allah zəmhəriri bizdən etru xəlk edib; oraja cinlər qədə bilməzlər“!

Xulasə, yzın səhbətlər oldy, jənə heç qəs by sirdən aqah ola bilmədi. Tələbələr də çok mubahəsə etdilərse, bir nəticə hasil etmədilər, ancak davaları duzub bir; „Ənvari-rəml“ qitabı ilə vyryb o birinin dizini saldı.

Şajilər jənə mejdan qəsb etməqdə idi. Şəhər ak-sakkallılarından birisi əlini Əli - Əsqər - aganın imarətinin dıvarına vyryb dejir: „and olsyn by dıvarlardan çıkan nyri-paqə“! Dunən qecə o hamamın janından qeçirdim. Birdə qərdum bacadan bir zej çıkdı. Yzandı, yzandı birdən qərdum dalımca qəlir. Kojdym kaçdım. Qərdum kaçdıkcə qulə - qulə dalımca qəlir, kapıda jıkdım urəjim qetdi. Dahı bilmirəm necə oldy. Məsələ jənə azqar olmadı.

Dedilər cinlər kovdygy adamın hamısında cənnət kəbzi varmız, söz qetdi çatdı kazijə, kazi-aga byjyrdy qi, dogrysy mən by izə karlımıjacagam. Çünqu qulfət sahlıbjam, cinlərin əlejhinə bir zej desəm qecə qəlib, mənı bogarlar, balalarım acından kırılar.

Vejlabad saqit ola bilmirdi. Camaat təmam izdən əi çəqib cənnət kəbzi məsələsinin həllinə çalırdı. Bir qun quj duzdu qi, məşhyr „Sejid Mir-Cəfər-aga“ rəməl atıb hamını by sirdən aqah edəcəq. Şəhər cunbuzə qəldi. Bazar, duqən balgandı. Camaat məhlələrə toplanıb, qecəni sabaha dəq dəstə təpdi. Sabah xəbər çıkdı qi, „Sejid Mir-Cəfər-aga“ rəməl atıb qərub qi, ysta Agabalanın hamama duzmuş „cənnət kəbzinin“ ətrafına cinlər jıgılıb, məsləhət edirlər. Mir-Cəfər-aga dua qucu ilə cinləri cızıga salıb qi, daha bir də oradan çıka bilməsinlər.

Vejlabadın ustə səadət qunu dogry. Şəhər bir bəjuq bəladan xilas olmyzdy. Mir Cəfər-aganın kapısı tez tez

açılıb xələtlər, qəllə-qəllə kəndlər çaj, kyzy və iləx qətirirdilər. Ol qundən hamamın kapısı mismarlandı, kabagına zibil təqulməyə başladı. Az vaktı hamam tamam zibilə batıb, jok oldy.

X

Vejlabad aram tapdı. Camaat öz işlərinə məzgül idi. „Gənnət kəbzi“ məsələsi bilmərrə jaddan çökmüzdü, amma ysta Agabalanın urəjində, cinlərin korkysy hələ davam edirdi. Biçara neçə ajlar idi qi, by dərde muhtəla olyb, evində jätirdi. Arvadı Ystanın duqənində nə kədər zej var idi, satıb, ona sərf ətmizdi; bir nəticə də hasil olmamızdı. Ystanın azarı əlac-pəzir dejil idi. Qulfət ziddətli qunlər qeçirməqdə idi: evin olan zejlərini satıb çərəjə verməq qifajət eləmir. Qərpə yzaklar ac və çıplaklığa davam qətirmijib aglazırdılar. Qəməq qəzləməli jer jok idi. Kapını açıb, qirən olmazdı, hərdən arvadın əlacı qəsilib qedib, Əli-Əsqər-aga qildə kyllik edirdi və axzamlar yzaklara çərəq kyrysyndan, bojat bizmişlərdən qətirirdi. Bynyn ilə də jaraja mərhəm olmazdı. Ystanın azarı qun qundən ziddətlənirdi; bədəni zəifləzib qucdən duzurdu; sojyk və aclık urəjini uzurdu; sifətində həjat nizanəsi kalmamıız idi.

Bir neçə qun qeçdi. Zəhərin qanar quçələrindən, uç dert adam bir mejit aparırdılar. Kabaklarına çıkan qızının „elən qimdir?“ syalına, tələbə çavab verdi: „Ysta Agabala qəfədyz!“.

Bir neçə aj da qeçdi. Kız fəsli idi. Axzam çağı sojykdan paltona bərq bərq burunub bazardan qeçdiqdə, qərdum bir duqənin kabagında uç yzak dyryb zırlıdajır. Bynların jalın ajakları, dizlərinə dəq palçıga batmızdı; paltarları para-para olyb, bədənləri qərunurdu, səqqiz-dokkyz jazında kız, bir neçə kədəm qanarda dyryb, bazıı azaga salmızdı. İqi balaca oqlanlar əllərini açıb, dejirlər: „bizə bir çərəq pyly ver. Dunəndən çərəq jəməmiziq, vallah acından əluruq“. Yzaklar sözlərini kyrtarmamıız uçu də səs-səsə verib aglazdılar.

Bynlar ysta Agabalanın yzakları idi.

Bynları qərduqdə „kəbz“ məsələsi bazımda təzələndi və jykarıda jazılan heqajə təmam qəlib qəzumun kabagından qeçdi.

Bibliothek der
Deutschen
Morgenländischen
Gesellschaft.

D. Fai 34232

Nur für den Lesesaal

ULB Halle
001 738 011

3/1

JYSIF VƏZİR

1930/290

CƏNNƏTİN KƏBZİ

(Heqajə)

.....

Faci 34232

AZƏRNƏ3R

Baqı — 1927

